

Наталя Сидоренко, Анастасія Волобуєва
КИЇВСЬКІ ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ 1917 р.
У ФОНДАХ НАЙБІЛЬШИХ БІБЛІОТЕК
РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

У статті досліджуються можливості для пошуку видань Києва 1917 р. (фонди та електронні ресурси найбільших книгосховищ Російської Федерації: Російська державна бібліотека, Російська національна бібліотека, Бібліотека Російської академії наук).

Ключові слова: *фонди, електронні ресурси, найбільші бібліотеки, Російська Федерація, 1917 р., київські видання.*

В статье исследуются возможности для поиска изданий Киева 1917 г. (фонды и электронные ресурсы крупнейших библиотек Российской Федерации: Российская государственная библиотека, Российская национальная библиотека, Библиотека Российской академии наук).

Ключевые слова: *фонды, электронные ресурсы, крупнейшие библиотеки, Российская Федерация, 1917 г., киевские издания.*

In article possibilities for searching of Kyiv publications of the year 1917 were examined (funds and electronic resources of the biggest book depositories of Russian Federation: Russian State Library, Russian National Library, Library of Russian Academy of Science).

Key words: *funds, electronic resources, the biggest libraries, Russian Federation, 1917 year; Kyiv publications.*

Останні роки минулого століття показали, що інформація стає основою економічної діяльності і соціальних взаємовідносин. Таким чином, збереження, розвиток і раціональне використання цього ресурсу має величезне значення для суспільства і держави. У зв'язку зі збільшеним попитом на інформацію змінюються і функції бібліотек — як основного джерела збереження і поширення інформації.

Під дією нових інформаційних вимог змінюються і послуги, які надають бібліотеки. В них активно формуються електронні каталоги, створюються повнотекстові бази електронних документів тощо. Наприклад, фонди Російської національної бібліотеки (Санкт-Петербург) нараховують понад 34 млн одиниць зберігання, включаючи наукові, навчальні, навчально-методичні та інші види видань. У цій ситуації очевидним є факт, що читачі очікують від бібліотек надання своєчасної, якомога зручної за формою отримання і мак-

симально повної інформації про наявність тих чи інших документів, умови їх перегляду, копіювання чи сканування.

Які ж на сьогодні можливості для пошуку видань Києва 1917 р. можуть запропонувати фонди та електронні ресурси найбільших книгосховищ сусідньої країни — Російської державної бібліотеки (РДБ) (Москва), Російської національної бібліотеки (РНБ) і Бібліотеки Російської академії наук (БРАН) (Санкт-Петербург)? Вагомим чинником пошуку періодичних джерел Києва саме в архівах і бібліотеках Російської Федерації є той історичний факт, що основні примірники видань потрапляли в Російській імперії до «двох столиць» — Санкт-Петербурга (Петрограда) і Москви.

Дослідження преси Києва XIX — початку XX ст. дало змогу виокремити 195 періодичних видань, які видавалися у місті 1917 р. Із них 47 назв встановлено за джерелами, серед яких — Л. Ільїнського [5], З. Кузелі [6], Г. Рудого [8], Б. Чернякова [14], тритомний покажчик «Периодическая печать в России в 1917 г.» [7], п'яти томний бібліографічний довідник «Газеты СССР 1917—1960» [1]. Також інформацію про пресу знаходимо в інших періодичних виданнях Києва 1917 р., зокрема у журналах «Книгарь», «Україна», «Шлях», «Згода»; найчастіше це оголошення про вихід (підготовку до видання) нового часопису. Не всі подібні анонси чи переліки нових видань знайшли підтвердження наявності у тих чи інших сучасних архівах і бібліотеках. В українських книгосховищах виявлено меншу частину газет і журналів зазначеного періоду: у Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського — 97, у Державній науковій архівній бібліотеці — 71, у Львівській національній науковій бібліотеці України ім. В. Стефаника — 36 видань. Дещо ширше представлена періодика Києва 1917 р. у російських бібліотеках: РНБ — 128, РДБ — 95, БРАН — 55 видань.

Важливою частиною фондів наукових бібліотек є фонди і каталоги періодичних і продовжуваних видань, які широко використовуються для обслуговування різних категорій користувачів для задоволення різноманітних потреб — інформаційних, наукових, освітніх тощо. Такі покажчики, як «Каталог отечественных журналов на русском языке за 1917—1977 гг.», «Русские газеты периода 1917—1922 гг. в фондах ГБ СССР им. В. И. Ленина» [11], «Русские дореволюционные газеты в фондах Библиотеки АН СССР. 1703—

1916» [12], «Русские дореволюционные газеты в фондах Государственной библиотеки СССР им. В. И. Ленина» [13], «Русская периодическая печать: указатели содержания. 1728—1995» [10], «Русская периодическая печать (1895 — октябрь 1917 г.)» [9], «Газеты СССР 1917—1960: библиографический справочник» [1], «Периодическая печать в России в 1917 г.» [7], охоплюють видання, що зберігаються у відділах РДБ, РНБ і БРАН. Ці покажчики презентують найбільші зібрання видань Києва 1917 р. Вони подають максимально повну інформацію про газети і журнали, а також зміни у назві, підзаголовку, складі редколегії тощо.

Російська державна бібліотека має «Єдиний електронний каталог» [3], що містить бібліографічні записи про всі наявні в бібліотеці види документів, включаючи статті, видрукувані російською та іншими мовами. Проте поки що серед переліку окремих каталогів, за якими відбувається пошук («Каталог книг (виданих з 1831 р. до нашого часу)», «Каталог рукописних книг», «Каталог мікроформ» тощо), відсутній «Каталог періодичних і продовжуваних видань».

Таким чином, шукати видання Києва 1917 р. у РДБ доводиться у двох основних фондах безпосередньо у приміщеннях бібліотеки — центральному основному фонді (періодичні видання) і фонді газет. Перший фонд містить журнали, збірники, вісники, праці, альманахи тощо. Разом із іншою літературою він нараховує майже 30 млн примірників. Приблизно 15 останніх років основна частина шифрів цього фонду була закритою у зв'язку з ремонтом. І тільки за минулі два-три роки їх поступово почали відкривати для користування читачів. 2009 р. більшість таких фондів журналів уже відкрилася (шифри, що починаються з позначення I—XXIV). Серед «закритих», недоступних шифрів знаходиться дореволюційна журнальна періодика, що видавалася українською, а також білоруською мовами (каталог для службового користування). Подібна ситуація склалася і з газетами, що виходили у світ українською мовою. Донедавна залишався не прочитаним єдиний номер часопису української молоді київської VIII гімназії «Молоде життя», що з'явився у травні 1917 р. і зберігається лише у фондах РДБ.

Одним із найбільших у Росії і на пострадянському просторі і досі є зібрання газет у спеціальному фонді РДБ (м. Хімки), що включає понад 600 тис. річних комплектів, понад 50 тис. найме-

нувань. Із-поміж встановлених назв 71 газети, які виходили у Києві до 1917 р. включно, 34 зберігаються у газетному фонді РДБ. Варто відзначити, що бібліотека має каталог видань білоруською та українською мовами лише для службового користування (замовлення подаються без шифрів).

Обсяг інформаційних ресурсів іншої російської бібліотеки — РНБ, що доступні читачам в електронній формі, за темпами розвитку значно випереджає ресурси попереднього книгосховища. Так, будь-який читач може знайти необхідну інформацію за «Генеральним алфавітним каталогом книг російською мовою (1725—1998)» [2] бібліотеки в його електронному відповіднику. Цей каталог містить понад 7 млн відсканованих карток бібліографічних записів книг, авторефератів дисертацій, мікрофільмів, періодичних і продовжуваних видань та ін. Після отримання необхідної інформації завдяки електронному каталогу безпосередньо працювати з періодичними виданнями можна в залах російського журнального і газетного фондів. Проте існує частина збірників («Труды», «Дневники», «Протколы» і т. д.) та альманахів, що містяться у книжковому фонді РНБ, зокрема, деяка література видається лише в Російському книжковому фонді (здебільшого тут представлено колекції, окремі зібрання чи рідкісні видання).

Нещодавно на сайті РНБ з'явився «Каталог книг іноземними (європейськими) мовами», де окремим розділом представлено «Каталог видань на їдиші». Він охоплює 800 найменувань періодичних видань. Пошук виконується за назвою, автором, роком видання, місцем видання, шифром чи ідентифікатором запису. Його можна вести російською мовою і на їдиші в оригінальній графіці чи транслітерованій (кириличній) формі. На жаль, жодного з відомих нам чотирьох єврейських видань, що з'явилися у Києві 1917 р., у відповідному електронному каталозі РНБ не знайдено.

Серед великої кількості інших електронних ресурсів окремої уваги заслуговують два каталоги: «Періодичні та продовжувані видання російською, українською та білоруською мовами» і «Періодичні та продовжувані видання іноземними (європейськими) мовами». Пошук ідентичний пошуку в каталозі видань на їдиші.

Окрім електронних каталогів, на сайті РНБ викладено створені співробітниками бібліотеки «Електронні бібліографічні покажчики»,

а також детальний «Перелік баз даних», якими можуть скористатися читачі у приміщенні бібліотеки. Усе це значно полегшує пошук необхідної інформації.

Відрадні зміни відбулися і в газетних покажчиках РНБ, адже ще рік тому необхідну інформацію про видання можна було знайти у газетному фонді лише за книгою-покажчиком «Періодична преса у Росії в 1917 р.» у трьох частинах, адже картковий каталог був відсутній у вільному доступі (це ж стосувалося і преси до 1916 р.). До службового каталогу газет мали доступ лише співробітники бібліотеки, таким чином, він призначався тільки для внутрішнього користування. Проте й видання, вміщені у згаданому покажчику як наявні в бібліотеці, не завжди можна було отримати, адже інформація відповідала ситуації 1987 р., коли безпосередньо книга готувалася до друку. Так, часописи «Свободная еврейская община» і «Театр» зазначені в покажчику, проте відсутні в книгосховищі газетного відділу.

Для полегшення пошуку періодики з 2009 р. у РНБ для вільного доступу відкрито електронний каталог газетного фонду цієї бібліотеки — «Газети Росії (1703—1917)», де вміщено всі видання, які зараз надаються у користування. Досить зручно те, що в електронному каталозі подано інформацію про наявність газет (комплектів чи окремих номерів) не тільки у фондах РНБ, а й у двох інших великих бібліотеках Росії — РДБ і БРАН. На жаль, в електронному каталозі виявилось чомусь менше назв газет, ніж задокументовано у книжковому покажчику. Приміром, у покажчику подано інформацію про 39 видань, що виходили у Києві 1917 р., в електронному ж каталозі знаходимо лише 20 назв. Щоправда, на сайті РНБ зазначено, що цей електронний каталог перебуває у процесі вдосконалення.

Видання створюють унікальний літопис життя, накопичують величезний матеріал, який має таку властивість: чим більше часу відділяє нас від подій, які відображені на сторінках преси, тим ціннішими стають газета і журнал як документальне джерело інформації. Тому однією з найактуальніших проблем сьогодення є збереження надбань минулого. Такими способами є оцифрування, мікрофільмування, фотокопіювання, сканування, ламінування, брошурування у тверді палітурки тощо. Так, більшість єврейських видань у фондах РНБ пройшли стадію мікрофільмування, тому оригінали

журналів не видаються читачам. Подібна ситуація склалася і з журналами мод XIX — початку XX ст. (імовірно, що до категорії «мікрофільмованих», «вторинних» належать ще якісь, можливо, не найбільш рідкісні, але затребувані читачами періодичні видання).

Інший варіант — сканування із подальшим переглядом цих видань через електронні носії. РНБ має такий «Каталог періодичних видань», працювати з яким безкоштовно можна в приміщенні бібліотеки або платно за її межами. Поки що ця електронна бібліотека містить чимало сканованих номерів першої російської газети «Ведомости» та численну колекцію покажчиків до «Сенатских объявлений». Також каталог має постійно оновлюваний розділ «Нові надходження», з описом документів і, при можливості, фотокопією титальної сторінки.

Однією з найбільших бібліотек Росії, особливо щодо зберігання періодичних видань XIX — початку XX ст., досі залишається Бібліотека Російської академії наук. Для пошуку видань Києва 1917 р. тут існують дві картотеки періодичних видань, що знаходяться у фонді «Вітчизняна література» у двох розділах — «Вітчизняні книги і брошури» та «Вітчизняні періодичні і продовжувані видання» [3]. Останній розділ має дві картотеки періодики. В одній знаходиться інформація про пресу, яка збереглася після пожежі 1988 р., в іншій — видання, які раніше перебували у фондах, але не вціліли під час лиха. Пожежа завдала шкоди чималій кількості дореволюційних періодичних видань, окрім того, частина їх постраждала пізніше від води, пари і високої температури під час ліквідації пожежі та її наслідків.

За друківаними бібліографічними покажчиками у сховищах БРАН до пожежі знаходилося 55 видань Києва, значно менша кількість залишилася зараз доступною для дослідників. Скажімо, картотека подає інформацію про п'ять польськомовних видань, що виходили у Києві 1917 р.: газета Польського демократичного центру «Gazeta Narodova» (№ 1—96), видання римсько-католицького благодійного товариства «Kurjer Polski» (№ 1), політичний тижневик «Revoluce» (№ 1), газета «Robotnik Polski» (№ 1—32), орган польських соціалістів «Sprawa robotnycza» (№ 1).

Періодичні та продовжувані видання 1917 р. містяться у БРАН і в Слов'янському фонді, а саме в розділі «Видання українською мовою». Джерелами комплектування фонду слугували обов'язкові

примірники всіх видань, що з'являлись у світ на території Російської імперії, а також ті, що потрапляли в бібліотеку шляхом обміну, купівлі чи як дарунок із приватних колекцій. Зараз наявність київських видань можна перевірити лише в самій бібліотеці.

Варто зазначити, що всі згадані російські бібліотеки до своїх паперових показчиків постійно вносять виправлення, видають додатки на окремих аркушах, відповідно до змін шифрів, зникнення чи появи тих чи інших видань.

Сьогодні користувачі бібліотек дедалі більше уваги для пошуку інформації приділяють електронним каталогам. Веб-сторінки російських бібліотек мають зручний графічний інтерфейс, який дозволяє ефективно проводити простий і складний (розширений) пошук за базами періодичних видань. Лише електронні каталоги БРАН поки що за функціональністю відстають від РНБ і РДБ.

З упевненістю можна стверджувати, що у фондах найбільших російських бібліотек зберігаються безцінні документи часу, деякі з яких не мають аналогів в Україні. Уся палітра періодичних видань Києва 1917 р. представлена в різноманітних паперових та електронних показчиках, картотеках і каталогах. Доволі часто саме періодичні видання є єдиним джерелом інформації з окремих питань, тому надзвичайно важливо зберегти ці фонди, покращувати їхню діяльність та забезпечити доступ до них користувачів. Тож вдосконалення електронних ресурсів бібліотек сприятиме більш ефективному освітньому і науковому пошуку.

1. Газеты СССР 1917—1960 : библиогр. справ. : в 5 т. / редкол.: И. Левин и др. — М. : Книга, 1970—1984. — Т. 1—5.
2. Генеральный алфавитный каталог книг на русском языке (1725—1998) // http://www.nlr.ru/e-case3/sc2.php/web_gak. — 2009. — Окт.
3. Единый фонд системы Библиотеки Российской Академии наук — главный информационный ресурс // http://www.rasl.ru/b_resours/index.php. — 2009. — Окт.
4. Единый электронный каталог // <http://www.rsl.ru/ru/s97/s339/>. — 2009. — Жовт.
5. *Ильинский Л.* Список повременных изданий за 1917 год / Л. Ильинский / под ред. С. А. Венгерова. — Пг., 1919. — Ч. 1: Алфавитный список повременных изданий. — 186 с.
6. *Кузеля З.* З культурного життя України / З. Кузеля. — Зальцведель, 1918. — 86 с.

7. Периодическая печать в России в 1917 г. : библиогр. указ. / ГПБ им. Салтыкова-Щедрина ; сост.: Т. С. Григорьянц и др. — Л., 1987. — Т. 1—3.
8. Преса України. Газети 1917—1920 рр. : бібліогр. покажч. / уклад. Г. Я. Рудий. — К. : Хрещатик, 1997. — 97 с.
9. Русская периодическая печать (1895 — октябрь 1917 г.) : справочник / авт.-сост.: М. С. Черепанов, Е. М. Фингерит. — М. : Политиздат, 1957. — 351 с.
10. Русская периодическая печать : указатели содержания. 1728—1995 / [сост. Н. В. Ниткина]. — СПб., 1998. — 798 с.
11. Русские газеты периода 1917—1922 гг. в фондах ГБ СССР им. В. И. Ленина : алф. кат. : в 3 ч. / [сост.: Т. Н. Ленкова, И. А. Копелевич, Л. Н. Кезина и др.]. — М., 1982. — Ч. 1—3.
12. Русские дореволюционные газеты в фондах Библиотеки АН СССР. 1703—1916 : алф. кат. : в 2 кн. / сост.: С. А. Кузьмин, Г. Н. Яковлев ; [отв. ред. В. А. Филов]. — Л., 1984. — Кн. 1—2.
13. Русские дореволюционные газеты в фондах Государственной библиотеки СССР им. В. И. Ленина : алф. кат. : в 5 т. / сост.: О. Н. Нижнева, М. И. Дементьева ; [редкол.: О. Ядылина и др.]. — М., 1986. — Т. 1—5.
14. Черняков Б. І. Джерела до історії української преси учнівської та студентської молоді (XIX — початку XX ст.) / Б. І. Черняков. — Львів, 2005. — 116 с.

Лідія Сніцарчук

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ МІЖВОЄННОЇ ГАЛИЧИНИ

У статті розглядаються закономірності формування українського інформаційного простору в Галичині в умовах Другої Речі Посполитої Польщі, окреслюються визначальні тенденції розвитку та відтворюється динаміка пресовидання.

Ключові слова: *інформаційний простір, українська преса, закономірності формування, тенденції розвитку, пресовидання.*

В статтє рассматриваются закономерности формирования украинского информационного пространства в Галичине в условиях Второй Речи Посполитой Польши, очертываются определяющие тенденции развития и воспроизводится динамика пресоиздания.

Ключевые слова: *информационное пространство, украинская пресса, закономерности формирования, тенденции развития, пресоиздание.*